

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.12

О. М. Литвинов

ПРО ПРАВОВИЙ ОКСЮМОРОН (ЛОГІКО-ГЕРМЕНЕВТИЧНІ РОЗДУМУВАННЯ ЩОДО ВИРАЗУ «КОНФЛІКТ КУЛЬТУР»)

Інтерпретація конфліктів у сучасному світі, включаючи Україну, значною мірою пов'язується не тільки зі зіткненням економічних та політичних інтересів, а й цінностей, вироблених у межах різних культур. У статті доведено правомірність тези про неможливість культурних конфліктів, оскільки вони є виходом людського за межі культурного, що відбувається як логічна помилка недостатньо раціонально розвиненої (некультурної) свідомості: партикулярне тлумачиться як універсальне. Останнє є несумісним (оксюмороном), що особливо явно виражається в правовій сфері буття людини.

Ключові слова: *право, філософія права, конфлікт, раціоналізація, культура, оксюморон, партикулярний, універсальний.*

Постановка проблеми. Стаття є продовженням попередньої [1], де розвиваються положення проведеного дослідження права з точки зору культурологічного підходу [2]. Актуальність теми обумовлюється надзвичайним загостренням ситуації в країні й у світі, що її пов'язують з культурно-цивілізаційними розбіжностями розвитку людства, і що наочно демонструє нам сьогоднішня. Точніше тим, що конфлікти й зіткнення, які раніше знаходили пояснення винятково або переважно в економічному та політичному аспектах розгляду проблем, тепер здебільшого й знов-таки переважно пов'язують з аспектом аксіологічним, але таким, що витікає з основ онтологічних.

Інакше кажучи, йдеться про сталі цінності, вироблені в координатах різних «способів буття людини», останнє ж визначається як «культура» [3, с. 6], звідси й визначальним аспектом у тлумаченні означених конфліктів стає культурологічний («культурно-релігійний», «культурно-територіальний» і знову ж «культурно-цивілізаційний» тощо). Очевидність такої постановки питання в політичній площині не викликає сумнівів, але його вирішення потребує апеляції до інструментарію, виробленому в інших сферах буття, насамперед економічній та політичній, а втілення будь-якого рішення є правовим, що знову «розвертає» нас до того цілого, що поєднує в собі як «спосіб буття» певної спільноти, тобто до культури. Тому культура й право стають категоріями, що дозволяють на сьогодні принаймні наблизитися до розуміння меж нормативності, що їх поєднує, та, з іншого боку, до порушення цих меж. Тоді постає питання ціннісної взаємодії такої нормативної межовості, що завжди є питанням конфліктогенним, оскільки ставлення до нормативності має особливості не тільки самого «ставлення», а й «нормативності».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нормативність у сучасному правознавстві має світоглядно-методологічні засади абсолютного характеру (природно-правові концепції) і характеру релятивного в сенсі залежності норм від волі самих людей (концепції позитивістські). Боротьба зазначених точок зору в правознавстві, особливо за останні два століття, привела до формування певної компромісної позиції, найбільш відомим втіленням якої є концепція «дуальності права» Р. Алексі [4; 5], до роз'яснення та обґрунтування якої долучилися й вітчизняні правознавці, зокрема філософи права С. Максимов [6; 7] та, у більш практичному спрямуванні, С. Рабінович [8; 9]. Це є однією з вагомих причин інтенсивного розвитку порівняльного правознавства (О. Тихоміров [10]), що також відбиває найважливіші тенденції розвитку правової думки у світі (М. ван Гоєк, М. Воррінгтон [11]). Ми не торкаємося в цій статті питання мультикультуралізму, що його вважають зокрема причиною відомої проблеми з біженцями в Європі, але зауважити про її дотичність до теми нашої розвідки слід обов'язково. Ще більшою мірою це стосується конфлікту на Сході України в інтерпретації зіткнення ідентичностей, сформованих різними культурними сферами впливу й домінуванням відповідного світоглядного підґрунтя [12]. Але апеляція до поняття культури, як на наш погляд, передає не суть зазначеної конфліктогенності й навіть не головний напрям зіткнень, а відбиває принципове відкидання культурного, де окремим випадком є логічна помилка: заміна цілого (універсального) частковим (партикулярним).

Формування цілей. Метою статті є доведення висловленого положення на тлі з'ясування меж норми (зокрема правової), що може додати аргументації до тлумачення права як феномена (переважно) культури, а закону як феномена (переважно) цивілізації [2, с. 68–69].

Виклад основного матеріалу. Складність наведеного пояснення витікає з неймовірної складності цього взаємовідношення, спрощення чого, утім, має надто значні негативні, аж до трагічних, наслідки, з чого витікає практичне значення такої постановки проблеми. Різноманітність і багатозначність смислів поняття культури, їхня змістовна мінливість та, образно кажучи, мерехтіння чи блимання у свідомості, й відповідна залежність змісту її феноменів від певної точки зору або позиції методологічного характеру постійно повертає до потреби уточнення цих смислів у конкретних і визначених відношеннях.

Попередній огляд проблемного поля, пов'язаного з використанням поняття культури, від етимологічного кута зору до методологічного показав насамперед його евристичну цінність, що неймовірно зростає. Водночас виявилися й питання певної фундаментальної змістовно-смісловієї єдності, що є пов'язаним з обов'язковою віднесеністю до людини (антропологічний аспект), і значної розбіжності, що є результатом розширення його на прояви людської взаємодії (соціологічний аспект). Вирішення такого завдання виглядає нескінченним (філософський аспект), але означення мети в тлумаченні та використанні будь-якої термінології дозволяє його конкретизувати й формувати ті межі, що надають їм інструментальності як у науковому пошуку, так і практичному використанні (культурологічний

аспект). Культура як правова категорія з акцентуацією її організаційної, регулятивної та контролюючої функції утілює їх через такі нормативні форми, що формулюються переважно як право, а виявлене прагнення раціоналізації буття через такі форми [2, с. 69–88] стикаються з реальністю їх функціонування [13], особливо в конфліктних ситуаціях [15; 16].

Несуворість використання термінопонять у науковому дослідженні (як і в юридичному тексті) є вельми серйозною перепоною для досягнення результату, що його прагнуть, тому є зрозумілою потреба «привести у відповідність» одне до одного його ключові поняття, тобто «право» і «культура». Оскільки ж найпоширенішою точкою зору є така, що право є похідним від культури (різні варіативні випадки тлумачень не мають суттєвого значення), і це є і логічним, і значною мірою очевидним, то ми вже цього питання торкатися не будемо. Однак діалектика і буття, і мислення примушує нас розглянути роль права у формуванні та функціонуванні культури, тим паче, що ми наполягаємо на визначальній ролі раціональної складової в цих процесах, оскільки, як було доведено вітчизняною філософською думкою (П. Йолон, С. Кримський, Б. Парахонський, ін.), раціональність не є абстрактним явищем, оскільки своїми витоками є вкоріненню у формах і способах практичного освоєння дійсності, а також є пов'язаною з типом світовідношення людини та реалізацією цього відношення в науковому знанні й культурі. Вона є явищем, що просякає всі форми життєдіяльності людини й асоціюється з силою людського розуму, його здатністю належно організувати життєвий процес, слугувати мірилом умотивованого вибору рішень, можливостей, дій, альтернатив [16; 17]. Тобто, певна синонімізація понять культури і раціоналізації (що спирається ще на античну, Платонову [18, с. 232–239] та Аристотелеву [19] думку про рівні людської душі), як з'ясувалося наприкінці ХХ ст., є не тільки виправданою, а й, у контексті процесів унормування життя соціуму, потрібною.

Тому таку, тобто культуротворчу роль права слід тлумачити через твердження про некоректність мислення різних конфліктів як «зіткнення» чи «боротьбу» різних «культур», навіть якщо йдеться про боротьбу за індивідуальну або колективну ідентифікацію. Оскільки така боротьба відбувалася й відбувається принаймні останні чотири-п'ять століть на рівнях зіткнення національного та/або релігійного, то перше, що викликає відгук свідомості, яка осмислює її, і є посиланням до культурного. Тим більше, що йдеться в таких випадках саме або переважно про відстоювання свого «способу буття», що й визнається як визначення культури.

Однак є всі підстави відстоювати тезу про те, що «зіткнення», або «боротьба», або навіть «війна» культур є оксюмороном (оксимороном) (грецькою οξυμορον – дотепно-нісенітне, гостра безглуздість), таким собі «стилістичним зворотом, у якому поєднуються семантично протилежні (контрастні) слова, що створюють несподівану смислову єдність» на кшталт «живий труп», «убога розкіш» тощо. Це може бути або «стилістичною фігурою», або «стилістичною помилкою» [20]. Позитивний пізнавальний потенціал такого звороту як стилістичної фігури дослідив вітчизняний філософ О. Єременко, зазначивши, що оксюморон «у теорії тропів як

сполучення слів з протилежними значеннями, об'єднання в смислове ціле двох або кількох контрастних лексичних одиниць» [20, с. 3] може розглядатися як форма діалектичного мислення. Проте ми звернемо увагу на формально-логічний аспект закладених в оксюмороні смислів, а саме: їхню несумісність. Тобто, пропонується розглядати вказані вирази як помилку, але не стилістичну, а логічну (формально-логічну). Стосовно ж поняття культури, то продуктивність такого погляду і значною мірою необхідність надає нам звернення до поняття партикулярного та універсального, що було результатом попереднього дослідження [1], висновки якого є певною мірою розвитком положень інших українських правознавців, зокрема С. Максимова [7].

Пояснення, які надає сучасний тлумачний словник української мови, також дозволяє стверджувати про евристичну продуктивність і логічну доцільність запропонованого нами акценту на протиставленні понять «партикулярного» та «універсального» в їхній предикативній модальності щодо категорії «культура», а також ще й додатково дозволяє виявити (проявити) культуротворче значення, навіть, скажімо, культуротворчу місію «права». Наведемо значення партикулярного: «1. Прагнення окремих частин держави до відособлення, до недоторканості місцевих, приватних справ, привілеїв на шкоду загальнодержавній справі. 2. Орієнтація культури чи об'єднання людей, які використовують в оцінюванні дій внутрішні щодо групи цінності та критерії, а не ті, що застосовуються до людей універсально. 3. Політична роз'єднаність, розпорошеність» [21, с. 707].

Ці етимологічно-герменевтичні розвідки слід посилити зверненням до словника іншомовних слів, де знаходимо пояснення, що «партикулярний» походить від латинського «*particularis*», що зазвичай перекладається як «окремий» і, своєю чергою, походить також від латинського «*particula*», що означає «частина» або «частка» [22, с. 504]. Те, що згодом воно набуло значення «приватний, неофіційний» стосовно роду діяльності та «цивільний» щодо одягу є для нас нецікавим, хоча «партикуляризм» подається в цьому виданні ще радянських часів як «прагнення окремих частин, областей буржуазної держави до якомога більшої незалежності від центру, до недоторканості місцевих прав, привілеїв» [22, с. 504], тобто збігається зі сучасним тлумачним словником. Аналогічні «приватному, неофіційному» значення в іншому словнику професійно-філологічної спрямованості посилюються (згідно з перебігом нашої думки) перекладами «особливий, надзвичайний» тощо [23, с. 229]. Але більш важливим виглядає тлумачення, що його надає слову «*particular*» «Англо-російський юридичний словник», де є «особливий», «приватний», «окремий», «певний», «конкретний» тощо, а «*particularism*» перекладається не тільки як «партикуляризм», а й «сепаратизм» [24, с. 315]. Англо-український словник надає ще й «юр. обмежений» [25], а в інших натрапляємо й на «індивідуальний», «спеціальний» та «простий», і на останній варіант звертаємо увагу.

Через таке спрощення, обмеження або примітивізацію, що є наслідком слідування традиціям попередніх часів, відбувається те, що стає причиною криміналізації соціального буття, оскільки «накладення» категорій минулого, навіть культурно забарвлених, на сучасні процеси *a priori* складні, мають наслідки постійно або переважно негативні, якщо оцінювати їх з точки зору самої соціальності чи загальності. Але справа, як виявляється, переважно не в тому, що прикривається культурними символами та гаслами. За діями, що часто-густо вважаються «конфліктом культур», «зіткненням культур» або «зіткненням на тлі розбіжності культурних уявлень» тощо ми вбачаємо втрату культурних орієнтирів. Вони мають вираження переважно з двох причин.

Перша. Це приховане прагнення підкорення іншого або заволодіння результатами його праці, що прикривається гаслами, які спираються на вдаваність/переконавання зверхності та істинності своїх культурних орієнтирів. Історичних прикладів можна наводити безліч – від боротьби стародавніх племен (народів) за територію та ресурси й християнські чи мусульманські тощо завоювання й «спасіння душ» (аж до тортур і вогнищ інквізиції) до сучасних міжрелігійних, міжконфесійних, «культурно обумовлених» міжетнічних та політичних зіткнень, що набувають також і найбільш загостреного (воєнного) вигляду.

Друга, що частково збігається і з першою (як і перша із другою). Це відсутність того рівня раціонального (тобто адекватного) осмислення довколишнього світу, що не дозволяє символізм культури не переносити на соціальність як втілення необхідності співіснування багатьох різних людей, товариств, суспільств тощо. Тобто, і у своїх партикулярних проявах культура виходить за свої межі, навіть не осмислюючи цього, а частіше – просто приховуючи істинні причини конфліктних ситуацій.

Висновки. Звідси той формально-логічний оксюморон у визначеннях «конфлікту» або «зіткнення» культур, і тут ми зобов'язані пов'язати таке з культурами вторинними, оскільки саме їм властивий виявлений вище спосіб організації соціальності через підміну видів діяльності та загальне прагнення редукації [26]. Усе це, маємо вкотре підкреслити, є шляхом до криміналізації, що стає природною для їх існування. Тому цей формально-логічний оксюморон можна називати й правовим, бо йдеться про постійний стан обов'язкового порушення права. Так ми знову виходимо на особливе стан права у виокремлених (конфліктних) процесах, а з нього витікає і його – права – особливе значення для людства, суспільства, людини й культури в цілому, якщо розуміти її вже не в обмеженому партикулярному смислі, а в універсальному, що спирається на імперативи, позбавлені певних антропологічних якостей, природно (біологічно) притаманних людині.

Використані джерела:

1. Литвинов О. М. Питання класифікації типів культур як проблема правознавства / О. М. Литвинов // Вісник Луганськ. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2016. – Вип. 2. – С. 5–14.

2. Литвинов О. М. Право як феномен культури: спроба філософського осмислення / О. М. Литвинов. – Луганськ: Янгар, 2014. – 800 с.
3. Феномен української культури: методологічні засади осмислення / [відп. ред. В. Шинкарук, Є. Бистрицький]. – К.: Фенікс, 1996. – 478 с.
4. Алексі, Роберт. Дуальна природа права / Роберт Алексі // Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації: вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003–2011). – Х.: Право, 2012. – С. 360–368.
5. Алексі, Роберт. Понятие и действительность права (ответ юридическому позитивизму) = Robert Alexy. Begriff und Geltung des Recht : пер. с нем. / [А. Лаптев, Ф. Кальшойер]; [В. Бергман, пред., сост.]; [Т. Яковлева, науч. ред.]. – М.: Инфотропик-Медиа, 2011. – 192 с.
6. Максимов С. І. Концепція дуальної природи права Роберта Алексі // Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації: статті, аналітичні огляди, переклади (2003–2010). – С.56–66.
7. Максимов С. І. Універсальне і національне у ціннісному вимірі права / С. І. Максимов // Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації: вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003–2011). – С. 115–120.
8. Рабінович С. П. Природно-правові підходи в юридичному регулюванні: монографія / С. П. Рабінович. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 576 с.
9. Рабінович С. П. Поняття природного права – невід’ємна складова предмета юридичної науки / С. П. Рабінович // Право України. – 2010. – № 1. – С. 62–67.
10. Тихомиров А. Д. Юридическая компаративистика : философские, теоретические и методологические проблемы : монография / А. Д. Тихомиров. – К.: Знання, 2005. – 334 с.
11. Van Hoesck M. Legal Cultures and Legal Paradigms: Towards a New Model for Comparative Law / M. Van Hoesck, M. Warrington // International and Comparative Law Quarterly. – 1998. – Vol. 47. – P. 495–536.
12. Бистрицький, Євген. Проект війни : від ідентичності до насильства / Євген Бистрицький // Філософська думка. – 2015. – № 1. – С. 61–74.
13. Смородинський В. Зміст і межі регулювання людської діяльності правом / В. Смородинський // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. – № 2. – С. 253–260.
14. Бурлай С. Конфлікт і право / С. Бурлай // Філософія права і загальна теорія права. – 2012. – № 1. – С. 215–233.
15. Бурлай С. Конфлікт і закон / С. Бурлай // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. – № 2. – С. 320–335.
16. Йолон П. Ф. Рациональность в науке и культуре / П. Ф. Йолон, С. Б. Крымский, Б. А. Парахонский. – К. : Наук. думка, 1989. – 286 с.
17. Крымський С. Б. Запити філософських смислів / С. Б. Крымський. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
18. Платон. Государство / Платон // Сочинения: в 3-х т.; [пер. с древнегреч.; под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса]. – М.: Мысль, 1971. – Т. 3. Ч. 1. – С. 89–454.
19. Аристотель. О душе / Аристотель // Сочинения : в 4-х т. – М.: Мысль, 1976. – Т. 1 : [пер. с древнегреч.; общ. ред. В. Ф. Асмуса]. – С. 369–450.
20. Ерёмченко А. М. Философский оксюморон как форма диалектического мышления / А. М. Ерёмченко // Практична філософія. – 2012. – № 3. – С. 3–12.
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
22. Словник іншомовних слів / [за ред. чл.-кор. АН УРСР О. С. Мельничука]. – К.: Рад. енциклопедія, 1975. – 776 с.

23. Англо-русский и русско-английский словарь «ложных друзей переводчика» / [сост. В. В. Акуленко, С. Ю. Комиссарчик, Р. В. Погорелова, В. Л. Юхт; под общ. рук. В. В. Акуленко]. – М.: Сов. энциклопедия, 1969. – 384 с.

24. Андрианов С. Н. Англо-русский юридический словарь / [С. Н. Андрианов, А. С. Берсон, А. С. Никифоров]. – М.: Рус. яз. при участии ТОО «Рея», 1993. – 509 с.

25. Particular [Electronic resource]. – Mode of access : АBBYU Lingvo 12. – The title from the screen.

26. Литвинов О. М. Щодо евристичних можливостей поняття «вторинні культури» у правознавстві / О. М. Литвинов // Вісник Луганськ. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2014. – Вип. 1. – С. 14–23.

Стаття надійшла до редколегії 13.03.2017

Литвинов А. Н. О правовом оксюмоне (логико-герменевтические размышления о выражении «конфликт культур»)

Интерпретация конфликтов в современном мире, включая Украину, в значительной мере связывается не только с столкновениями экономических и политических интересов, но и ценностей, выработанных в границах разных культур. В статье доказывается правомерность тезиса о невозможности культурных конфликтов, поскольку они являются выходом человеческого за границы культурного, что происходит как логическая ошибка недостаточно рационально развитого сознания: партикулярное истолковывается как универсальное. Последнее является несовместимым (оксюмоном), что особенно явно выражается в правовой сфере бытия человека.

Ключевые слова: *право, философия права, конфликт, рационализация, культура, оксюморон, партикулярный, универсальный.*

Lytvynov O. On Legal Oxymoron (Logical and Hermeneutical Concept of Conflict of Cultures Term)

The article is a continuation of the previous one, where the author has considered the classification of types of culture as a general problem of law. Interpretation of conflicts in the modern world, including Ukraine, is largely associated not only with the collision of economic and political interests, but also with the values developed within the boundaries of different cultures. The article proves the validity of the thesis about the impossibility of cultural conflicts, as they are the output of the human qualities beyond the cultural ones that is the logical error of insufficiently rational development of consciousness: particular is interpreted as a universal. The latter is incompatible feature (an oxymoron), most clearly expressed in the legal sphere of human existence. The extraordinary role of law in the formation and functioning of culture is revealed, since rationality is its determining quality. The author shows that rationality is not an abstract phenomenon, but an expression of practical rootedness in the processes of mastering reality and is related to the type of person's world attitude, and therefore penetrates all forms of person's life activity, including organizational form. From this point of view, it is proved that actually there are always two major and interrelated causes of conflicts. The first cause is the hidden desire of subordination of the Other person or the mastery of the results of his work. It is usually accompanied with slogans, which are based on ideas about the advantages and the truth of their cultural landmarks. The second cause is the absence of a rational (i.e. adequate) comprehension of the world, which makes impossible to carry the symbolism of culture

on sociality as the embodiment of the coexistence of many different people, corporate associations, societies, etc. The expression of all these qualities in the law turns it into its opposite.

Keywords: *law, philosophy of law, conflict, rationality, culture, oxymoron, particular, universal.*

УДК 342.572

В. Ф. Нестерович

ГЕНЕЗИС КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНСУЛЬТАТИВНО-ДораДЧИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

У статті розкрито генезис конституційно-правового регулювання консультативно-дорадчих органів в Україні. Указано, що перші консультативно-дорадчі органи в Україні з'явилися вже в період Київської Русі у вигляді «боярських рад», які створювалися при князеві. Консультативно-дорадчі органи отримали розвиток на українських землях за часів Російської Імперії та Радянського Союзу. Зі здобуттям незалежності України такі органи створюються майже при всіх органах публічної влади та отримують своє конституційно-правове регулювання. Висунувано про необхідність застосування уніфікованого підходу конституційно-правового регулювання консультативно-дорадчих органів, які створені при різних органах публічної влади в Україні.

Ключові слова: *генезис, конституційно-правове регулювання, консультативно-дорадчі органи, громадськість, органи публічної влади, Україна.*

Постановка проблеми. Зі здобуттям незалежності України майже при всіх органах публічної влади починають з'являтися різного роду консультативно-дорадчі органи, які утверджуються в одну з основних форм взаємодії влади та громадськості. З появою та активним поширенням консультативно-дорадчих органів в Україні неодмінно постає питання щодо їхнього конституційно-правового регулювання, яке наразі має сегментарний та дещо безсистемний характер. Для поліпшення сучасної практики конституційно-правового регулювання консультативно-дорадчих органів в Україні вкрай важливим моментом є дослідження їхнього розвитку та становлення протягом усього українського державотворення. Це дозволить більш точно та аргументовано пояснити наявні проблеми у вітчизняній моделі консультативно-дорадчих органів та висловити відповідні практичні пропозиції щодо поліпшення їх діяльності й регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема генезису конституційно-правового регулювання консультативно-дорадчих органів в Україні знайшла своє відображення в працях таких зарубіжних та вітчизняних учених, як Е. Лур'є, А. Любимова, Ф. Шміттера, Т. Джиги, Д. Холдар, О. Захарченко та інших. Водночас аналіз праць вітчизняних учених щодо генезису конституційно-правового регулювання консультативно-дорадчих органів в Україні дозволяє стверджувати, що в розкритті цієї проблеми наразі залишається багато питань, які так і не отримали свого наукового дослідження. З огляду на це, досить нагально